

ניצני הציונות בלוב

יעקב חגיג' - לילוף / מנהל המכון ללימודים ולמחקר יהדות לוב

בשלהי תקופה העות'מאנית, הייתה התעניינות בציונות בלוב, כמעט משחר הוולדה של התנועה הציונית העולמית, עם עלותה על בימת ההיסטוריה בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20. התעניינות, שכללה בתחילה רק מעטים בלבד מקרב הסוחרים האמידים, בעלי מקצועות חופשיים ומשכילים צעירים, שהיו פתוחים במידה מסוימת לקורות העיתים באירופה ובעולם היהודי. ואילו ההתעניינות בציונות, שהקיפה את הרבים יותר התרחשה מאוחר יותר בתקופה האיטלקית, ככל שהעמיקה התודעה הציונית עם תחילתה של התנועה העברית. תנועה, אשר הייתה קשורה בתחייה התרבותית והחברתית, עם התמורות בכלכלה ובחינוך בשלהי התקופה העות'מאנית ובראשית התקופה האיטלקית. תודעה, שבעטייה התפתח ההיבט הלאומי ציוני, שהקיף בתחילה קומץ של נחשונים שסחפו את הרבים, כאשר האירועים הן בעולם היהודי-ציוני, והן בלוב עצמה ובקרב הקהילות היהודיות שבה, משפיעים על המורדות והעליות בהתפתחות התנועה הציונית המקומית.

הקשר הראשוני בין הקהילות היהודיות בלוב לבין התנועה הציונית העולמית והרצל נוצר כבר בשנת 1896. הרצל עודד את יהודי לוב לפעילות ציונית, ויהודים מלוב נענו לאתגר, ואנו עדים לשליחת מכתבים להרצל, כמו: מכתבו של העו"ד ברבי באוגוסט 1900, שממנו ניתן ללמוד על הפצת חוזרים של התנועה הציונית בקרב יהודי לוב; מכתבו של יעקב סופר בפברואר 1901, שממנו משתמע, שממשיכים להגיע ללוב חוזרים של התנועה הציונית ובטריפולי הייתה סוכנות של התנועה הציונית העולמית, שקישרה בין התנועה ליהודי לוב; מכתבו של יעקב תשובה מבנגזי בספטמבר 1903, שממנו אנו למדים, ששמעה של התנועה הגיע גם לבנגזי, ויש נכונות להקים סניפים בקירנאיקה להפצת רעיונותיה, כפי שבאה לידי ביטוי גם במכתבו השני של יעקב תשובה ביוני 1904.

להתעניינות של יהודי לוב בציונות בראשיתה היו מספר גורמים: שמעה של התנועה הציונית, שגירה קומץ של יהודים שניסו ליצור קשר עם מוסדות התנועה, וביקשו להשתלב בפעילותה ולרתום עצמם להפצת הרעיון הציוני בלוב; התדרדרות ביחסים בין יהודים לערבים - אישים יהודים במצוקתם פנו גם להסתדרות הציונית א"ל ול"א א"ל לעזרה; החשיפה למודרניזציה והרפורמה במערכת החינוך, שהתרחשו עם חדירת ההשפעה האירופית, ובעיקר זו הכלכלית והתרבותית האיטלקית, כבר בשלהי התקופה העות'מאנית וביתר שאת עם הכיבוש האיטלקי. לתמורות במערכת החינוך, הן בזו האיטלקית, הן בזו העות'מאנית עצמה והן בזו של כ"ח, בקוראה תגר להוראה היהודית-מסורתית, הייתה השפעה מכריעה לתמורה במערכת החינוך היהודית. זאת, עם יסודו של בית-ספר "יגדיל-תורה", בהיותו הראשון בסוגו בחינוך היהודי מסורתי, מבחינת המבנה, השיטה והתכנים. רפורמה, שחשפה את הקהילה למודרנה, והיותה בסיס לחיפוי דרך, שהובילו לפתיחות ולהתעוררות לאומית, והביאו עימם בשורת יסודה ומאבקה של התנועה הציונית, להקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל; הגירה מוגברת של יהודים אירופים ללוב, שהיוותה גורם נוסף לפתיחות ולמודרניזציה, שהובילה גם להתודעות לתנועה הציונית ולראשית הקשר עמה; ביקורים בלוב של שד"רים, של אישים יהודים ושליחים מהתנועה הציונית, במיוחד אלה, שערכו סקרים לשוב יהודי אוטונומי באחד מגלילות לוב, אשר עוררו וחיזקו את תקוות הגאולה. קשר ראשוני, שאין אנו עדים להתפתחותו, כנראה בשל מותו של הרצל ו"ימי קטנות", שעברו על התנועה הציונית. אולם, קשר זה מהווה את זריעת הנבט הראשון לצמיחתה, מאוחר יותר, של תנועה ציונית גדולה, פורחת ומשגשגת, לאחר כיבושה של לוב ע"י האיטלקים. באותה תקופה, במסגרת איתור מקומות כתחליפים זמניים לשוב יהודים בארץ-ישראל, יחד עם בדיקת "תוכנית אוגנדה", פנה הרצל למלך איטליה, ויקטור עימנאל השלישי, לבדיקת אפשרות של ישוב יהודים ממזרח אירופה בקירנאיקה. בדיקה נוספת לאיתור מקומות חלופיים זמניים לארץ-ישראל בלוב, ערך נחום סלושץ מטעמם של הטריטוריאליסטים בתנועה הציונית בהנהגת ישראל זנגוויל (יט"א). סלושץ ניהל מספר שיחות עם הפחה של טריפוליטניה רגיב פאשא, לאפשרות התיישבות יהודים מרוסיה בטריפוליטניה. רגיב פאשא קיבל באהדה את הרעיון, והומלץ לבדוק אפשרות של התיישבות יהודית באזור הגיבל ובאזור מסללאית. סלושץ ניהל מספר שיחות גם עם יועצים של הסנוסים מנצור אל-קחלי, לאפשרות התיישבות יהודים מרוסיה גם בקירנאיקה, גם מנצור אל-קחלי קיבל באהדה את הרעיון. סלושץ היה בדעה, שרגיב פאשא כמו גם מנצור אל-קחלי, ראו בהתיישבות יהודית מאירופה מחסום בפני התביעות האיטלקיות על לוב.

לסיוע והכוונה, נא לפנות להיסטוריון יעקב חגיג' - לילוף, מנהל המכון ללימודים ולמחקר יהדות לוב, במרכז מורשת יהודי לוב רח' הדדי 4 אור-יהודה, ת.ד. 682, טל': 03-5336268 פקס: 03-5333456 או

לטלפקס : 08-6418267 ; נייד : 054-5680215 ; דואר אלקטרוני : liluf2000@walla.com; כתובת :
רח' עמרי 17, באר-שבע – 84465.